

KLASİK METİNLERİN DOĞRU OKUNUP ANLAŞILMASI İÇİN SÖZ DİZİMİNİN DİKKATE ALINMASI GEREĞİ VE GÜLİSTAN ŞERHİ ÖRNEĞİ

İbrahim KAYA¹

Özet

Eski yazıyla yazılan klasik metinlerin yeni yazıya veya çeviri yazı alfabesine doğru olarak aktarılabilmesi için bu metinlerin hem doğru okunmasında hem de doğru anlaşılmasında etki eden ana faktörlerin başında cümlelerin söz dizimi, başka bir ifadeyle kelime gruplarının nereden başlayıp nerede bittiğinin doğru tespit edilmesi gelmektedir. Eski yazıda Farsça kurala göre yapılan tamlamalarda tamlama eki gösterilmediği için iki kelime arasında tamlama olup olmadığı şeklen anlaşılmasında, sadece anlama dikkat etmekle tamlamanın olup olmadığının tespiti mümkün olabilmektedir. Söz dizimini doğrudan etkileyen bu husus beraberinde kaçınılmaz olarak anlam bozuklukları veya farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca metin doğru okunmuş olsa bile metnin anlamlandırılmasında yine söz dizimi, dolayısıyla kelime grupları devreye girmektedir. Şayet araştırmacı kelime gruplarını yanlış tespit etmişse anlam da bozulmakta, zaman zaman söylenmek istenen şeye büsbütün bütün ters bir şekil alabilmektedir. Bu durumlar araştırmacının metni okurken veya anlamlandırırken son derece dikkatli olmasını zorunlu kılmaktadır. Eski yazı metinlerde noktalama işaretleri bulunmadığı için konu bazen daha karmaşık bir şekil alabilmekte, metin üzerinde dikkatin daha fazla yoğunlaşmasını, dolayısıyla araştırmacının daha fazla çaba sarf etmesini gerektirmektedir. Zaman zaman uzun bir emek sarf edilmesini gerektiren bu hususlar metnin bütününde bulunsunsa bile yine de gözden kaçan noktalar bulunabilmekte, uzun ve yorucu bir emeğin getirdiği yorgunluk araştırmacıyı yanlışlara sürükleyebilmektedir. Bu yazıda önce genel olarak konuya ışık tutan bazı örnekler verilecek, daha sonra bu hususların Gülistan Şerhi'nde bulunup bulunmadığı ele alınacaktır.

Anahtar Kavramlar: Sûdî, Gülistan Şerhi, Söz Dizimi, Okunuş İhtimalleri.

THE NECESSITY OF SYNTAX FOR READING AND EXPLANATION OF THE CLASSICAL TEXTS: THE EXAMPLE OF GÜLİSTAN ŞERHİ

Abstract

The transfer of the texts written in Arabic alphabet to transcription alphabet and understanding the accurate meaning of these texts depend to great extend to know the syntax of the language. In another word it is necessary to know from where the grammatical phrases are beginning and where are ending. In the classical texts the noun phrase or adjective clause which is copied from Persian grammar there are no the vowel "kesre". Therefore, the researcher must be regarded the possibility of the grammatical unit and the existence of this can be known by means of considering the meaning. If these subjects that affect the syntax are not considered, there can be mistakes. Even though the text is read correctly the syntax must be considered for the correct meaning; in another word the grammatical units such as noun phrases or adjective clauses, must be taken into account. Also in classical Turkish texts there is no punctuation in the sentence. For this reason these problem can be complex and the researcher must be concentrated on the texts. Even though the researcher endeavours to study this text, there is the possibility of making mistakes, because the endeavour which is last for a long time can cause the tiredness and then the mistakes. In this article firstly the examples which point out these subjects will be given, and then it will be discussed whether there are mistakes in determining the grammatical unit in the Gulistan Şerhi.

Keywords: Sudi, Gulistan Şerhi, Syntax, Reading Possibilities.

¹ Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Bölümü, ibrahimkaya53@gmail.com.

Giriş

Eski şerh geleneğinde yaygın bir şekilde kullanılan cümlenin i'râbı kavramı aslında Türkçenin söz dizimi kavramıyla örtüşür. Bilindiği gibi heceler bir araya gelerek kelimeleri, kelimeler bir araya gelerek kelime gruplarını, kelime grupları da bir araya gelerek cümleyi oluşturur. Cümlenin anlaşılması kelime gruplarının nerede bittiğinin anlaşılmasıyla doğrudan ilgilidir. Bir dili konuşan herkes terim olarak kelime gruplarının isimlerini bilmezse de anlam olarak cümleyi kelime grupları şeklinde algılar ve cümleye o şekilde anlam verir. Meselâ “Yeşil, gözlere iyi gelir.” cümlesi, yazıda virgül kaldırılınca “Yeşil gözlere iyi gelir” şeklini almakta böylece anlam açısından iki farklı yapı ortaya çıkmaktadır. Telaffuzda bu anlam karmaşıklığının giderilebilmesi için vurguya başvurulmaktadır. Yine “Oku da adam ol baban gibi cahil olma” cümlesini söyleyen birisi durak yerlerini kelime gruplarına göre tayin etmek zorundadır. Yani burada da ikili bir anlam söz konusudur. Bu cümleyi söyleyen veya dinleyenler ya “baban gibi cahil olma” veya “baban gibi oku da adam ol” şeklinden birini tercih etmek durumundadır. Bu farklılık söz dizimi kavramına göre cümlenin öğelerini tespitten kaynaklanmaktadır. Buna yazıda noktalama işaretlerinin yerini doğru belirlemek de denilebilir. Yukardaki örnekte olduğu gibi virgölün nerede konulacağına doğru tespit edilmesi doğrudan anlamı etkilemektedir. Yine tamlamaların nereden başlayıp nerede bittiğinin tayini de son derece önem arz etmektedir. “Cevâb-ı su'âl-i mukadderdir” “mukadder bir sualin cevabıdır” anlamındaki tamlama, unsurlarından birinin kaldırılmasıyla “cevâb-ı su'âl mukadderdir” “sorunun cevabı mukadderdir” şekline çevrilerek anlam söylenmek istenene ters bir şekle dönüşebilmektedir. Bu tarz yanlışlıklar *Gülîstan*'a yazılan şerhlerde de görüldüğü için Sûdî yazdığı şerhlerinde cümlenin öğelerini doğru olarak tespit edemeyen, dolayısıyla metnin anlamında kaçınılmaz olarak yanlışlara düşen diğer şarihleri sık sık eleştirmektedir (Kaya 2012: 1461-1488). Sa'dî-i Şirâzî'nin *Gülîstan* isimli eserine Sûdî tarafından yazılan şerhteki bir kısım kelime veya cümlelerin yanlış istinsahı veya okunmasıyla ortaya çıkan söz dizimindeki tutarsızlık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan anlam yanlışlıklarını ele alan bu yazıda konunun hem güncelliği hem de yaygınlığı açısından önce giriş mahiyetinde değişik metinlerden örnek cümleler ele alınacak, daha sonra *Gülîstan Şerhi*'ndeki cümlelere temas edilecektir. Amaç, bu konuda sıkça yapılan hataları göstermek olduğu için örneklerin yer aldığı çalışmaların künyeleri verilmemiştir.

A. Genel Örnekler

1. Örnek:

Cerrar diyü virmez olur Tanrı selâmın

Şerminden iderse sana bir habbe ger in'âm

“Eğer utancından sana bir habbe bağışlayacak olsa, dilenci diye Tanrı selamını bile vermez.”

Her metni okumak aslında metni yorumlamaktır. Biz metni okuyanın metni nasıl yorumladığını bazen okuyuşundan bazen de metne anlam verişinden anlayabiliriz. Anlam verilmediği durumlarda metni okuyanın okuduğu metni doğru mu yanlış mı anladığı konusunda açık bir fikre sahip olamayız. Bağdatlı Rûhî'nin terkib-i

bendindeki bu beytin öğelerinin nasıl gösterildiğini veya eski tabirle i'râbını yukarıda verilen anlamdan yola çıkarak şöyle gösterebiliriz. Beyitteki öğeler normal yapıya çevrildikten sonra gösterilecektir:

Ger sana şerminden bir habbe in'âm iderse (şart cümlesi/z) cerrâr diyü (z) Tanrı selamın (n) virmez (y).

Hâlbuki bu beyitte iki cümle bulunmaktadır ve söz dizimi şu şekilde olmalıdır.

Cerrâr diyü (z) Tanrı selamın (n) virmez (y). Ger sana bir habbe in'âm iderse (şart cümlesi/ö) şerminden[dir] (y).

Şart cümlelerinin çok nadir durumlarda özne olarak kabul edildiğini burada hatırlamak gerek. Bu şekilde öğelerini gösterdikten sonra beyti şöylece anlamlandırabiliriz:

O kimse o kadar cimridir ki bırak dilenciye para vermeyi Tanrı selamını bile vermez, onu bile esirger. Hâlbuki selam verince kesesinden bir şey çıkmamaktadır. Faraza bu cimri kimse birşey verirse başkalarından utandığı, onların kendisini ayıplamalarından çekindiği için verir, yoksa gönül hoşluğu ile değil. Dolayısıyla “Eğer utancından sana bir habbe bağışlayacak olsa, dilenci diye Tanrı selamını bile vermez.” şeklinde verilen anlam muhteva bütünlüğü bakımından tutarlı görünmemektedir.

2. Örnek:

Hayr u şer nakkâşî bî-çün yazdı bir levh-i cebîn

Âdem oğlı cehd idüp ol nakşî tağyîr eylemez

Bu şiirin ele alındığı yazıda beytin bir kısım kelime ve kelime grupları şöyle anlamlandırılmış:

“**Hayr u şer nakkâşî**: İyi kötü her şeyin kendisinden geldiği Tanrı

Bî-çün: Sebepsiz, nedensiz, nedeni bilinmeyen

Levh-i cebîn: Alın yazısı, kader”

Beyit “Hayr u şer nakkâşî, bî-çün bir levh-i cebîn yazdı. Âdem oğlı ol nakşî cehd idüp tağyîr eylemez.” şeklinde nesre çevrilmiş ve “Hayr ve şerrin kendisinden geldiği Tanrı, bilinmeyen bir sebeple kaderi yazdı. İnsanoğlu bu kaderi ne kadar uğraşırsa uğraşsın değiştiremez” diye de dil içi çevirisi yapılmıştır.

Bu beytin yer aldığı gazelin eski harfli şekli de çalışmada yer almaktadır. Orijinal yazı, harekeli bir metin olduğu için dönemin imlası ile ilgili bazı açıklamalar yapıldıktan sonra cümlelerin öğeleri ele alınacaktır. Bilindiği gibi klasik Osmanlı Türkçesi imlasından önceki dönemlerde metinler harekeli olarak yazıldığı için çoğu kere imlâ harfleri (vav, ye, elif) gösterilmemekteydi. Bu beytin yazılışında da nakkâşî kelimesinin son harfi olan şin harfinin sonunda “ye” harfi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yapının dönemin imlasına göre bir isim tamlaması olarak düşünülmesi değerlendirileceği gibi (nakkâşî-ı bî-çün), iyelik 3. şahıs eki olarak da (hayr u şer nakkâşî) şeklinde düşünülmesi mümkündür. Yine “yazdı” (یازد) kelimesinin son harfi olan “dâl” harfine esre hareke verilmektedir. Bu esre hareke “dâl” harfinin harekesi olarak algılanabileceği gibi bir sonraki kelime olan “ber” veya “bir” (بر) kelimesinin ilk harfi olan “b” harfinin harekesi olarak da algılanabilir. Şayet bu kelime harekeli olarak “bir”

şeklinde yazılsa bile bu durum araştırmacı için bağlayıcı olmamalıdır. Çünkü metni yazan müstensih bazen doğru şekli değil anladığı şekli tercih ederek metni harekeleyebilmektedir. Araştırmacı burada “ber” şeklinde okunma ihtimalini göz ardı etmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla birinci mısranın “Hayr u şer nakkâş-ı bî-çün yazdı ber-levh-i cebîn” şeklinde de okunması mümkündür.

Birinci okunuş şeklinin nesre çevrilmiş şekli olarak verilen “Hayr u şer nakkâş, bî-çün bir levh-i cebîn yazdı. Âdem oğlu ol nakşı cehd idüp tağyîr eylemez.” metninde 2 adet cümle bulunmaktadır. İkinci mısradaki herhangi bir problem yoktur. Birinci mısranın ögeleri şöyledir:

Hayr u şer nakkâş (ö) bî-çün (z) bir levh-i cebîn (n) yazdı (y). Bu cümleye verilen anlam “Hayır ve şerrin kendisinden geldiği Tanrı, bilinmeyen bir sebeple kaderi yazdı.” şeklindedir.

Bu okuyuşa göre anlamla ve dilin fasih kullanımıyla ilgili bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Allah için hayır ve şer nakkâş kullanılması fasih bir kullanım değildir. İslami literatürde kötülüğün doğrudan doğruya Allah’a izafe edilmesi bir saygısızlık olarak kabul edilmekte ve bu hususta kaynaklarda örnekler verilmektedir. Bu kısım ilgilili ayrıntılı bilgi şimdilik tayyidilecektir.

2. Bî-çün kelimesine sözlüklerde “1. Örneksiz, benzeri olmayan. 2. Varlığından sual olunmayan Allah. (Parlatır, 2006)”, “1. emsalsiz, eşsiz. 2. sebep sorulmaz, Allah” (Devellioğlu, 2008) anlamları verildiğinden dolayı bunun Nakkâş kelimesinin sıfatı olması daha mantıklı görünmektedir. Zaten metinlerimizde Tanrı için kullanılan isimler “nasıl ve niçin olduğu, mahiyeti bilinemez, yaptığı fiiller sorgulanamaz” anlamındaki “bî-çün” kelimesiyle nitelenmektedir.

3. “Bilinmeyen sebeple yazdı” anlamı verilen “bî-çün yazdı” şekli de anlam ve üslup açısından problemler taşımaktadır. Ayrıca “bilinmeyen sebeple” derken kim tarafından bilinmediği belirtilmemektedir.

4. Bir levh-i cebîn yazdı (bir alın levhası yazdı) şeklinde yazılan yazı değil levha (yazı tahtası) olduğu için fasih sayılamaz. Dolayısıyla levh’den mecaz-ı mürsel yoluyla üzerindeki yazıların kastedildiğinin düşünülmesi gerekir. “Bir” kelimesi de “yazılar” düşünülünce problem oluşturmaktadır.

Yukardaki mısranın “Hayr u şer nakkâş-ı bî-çün yazdı ber-levh-i cebîn” şeklinde okunma ihtimaline göre cümlenin ögeleri şu şekildedir:

Nakkâş-ı bî-çün (ö) ber-levh-i cebîn (dt) hayr u şer (n) yazdı (y). “Ber” kelimesi Farsça “-e, -a; üzerine” anlamına gelen bir edattır.

Bu okuyuşa göre anlam şöyledir: “Her şeyi nakşeden, yaratan, yaptığı işler sorgulanamayan Tanrı insanın alın levhası üzerine yani alınına, başına gelecek hayır ve şer, iyi ve kötü ne varsa hepsini yazmıştır.” İkinci mısradaki “insanın ne kadar çalışıp çabalasa da başına gelmesi mukadder olan felaket ve musibetlerden kurtulamayacağı” belirtilmektedir. Kanaatimizce bu okuyuş daha tutarlı ve cümle ögeleri açısından daha doğrudur.

3. Örnek:

Anlam verilmeyen, fakat anlamlandırılmaya gidilince bünyesinde problem barındıran başka bir cümle:

“Zira ta’alluk-ı hâtır **tarafından** olmadukça incizâb olmak muhâldir.”

Nâbî'nin Münşeât'ında geçen cümle bu şekilde okununca anlaşılması zor bir yapı ortaya çıkmış olmaktadır. Bu şekilde okunuşa göre cümlenin hem anlamı hem de öğeleri değişmektedir. O zaman ya “ta’alluk-ı hâtır tarafından” şeklinde bir isim tamlaması düşünülecek veya “ta’alluk-ı hâtır (onun) tarafından” şeklinde bir yapı kabul edilecektir. Her iki ihtimalde de cümle anlamsızlıktan kurtulamamaktadır. Bu anlamsızlığın giderilebilmesi için “tarafından” kelimesinin “**tarafeynden**” şeklinde okunması gerekmektedir. O zaman kelimenin anlamı “her iki taraftan” şekline dönüşmüş olacak ve böylece cümle anlamlı ve tutarlı bir yapıya kavuşmuş olacaktır.

Bu cümlenin eskilerin siyak ve sibak dedikleri bağlamının daha iyi görülebilmesi, dolayısıyla doğru anlaşılabilmesi için kendinden önce ve sonraki cümle veya cümlelere bakmak faydadan hâli olmayacaktır:

“Lâkin benüm nûr-ı dîdem. Bizde olan ‘alâka-yı mahabbet cenâbunuzda dahi olduğu ma’lûmumdur. Zira ta’alluk-ı hâtır **tarafeynden** olmadukça incizâb olmak muhâldir. Ancak bu âna dek bizi varak-pâre-yi âşinâyî ile yâd buyurmadığınıza ta’accüb ü istiğrâbdan hâlf degülüz.”

Nâbî burada muhabata şunları söylemektedir: Ey gözümün nûru olan dostum! Bizim size ilgi duyduğumuz gibi sizin de bize ilgi duyduğunuzu biliyorum. Ama sadece ilgi ve sevgi duymak yetmez. İncizâb (bağlılık, dostluğun yeniden tesisi) için her iki tarafın da birbirinin hatırını sorması gerekir. Fakat şimdiye kadar bizi bir mektup ile hatırlamadığınız da garibimize gitmekte, bizi hayrete düşürmektedir.

4. Örnek:

Peyveste temennâ-yı fucûrunla utan
Verme dile ser-neviştene **yazanı**
Şâyeste midir töhmet ile yâd etmek
Dil-beste iken zinâyâ sen **yâ zânî**

Yukardaki rûbainin nesre çevrilişi şu şekildedir:

“Peyveste (z) temennâ-yı fucûrunla (z) utan (y). Ser-neviştene yazanı (n) dile verme (y). Yâ zânî! (cdu) Sen zinâyâ dil-beste iken (z) töhmet ile yâd etmek (ö) şâyeste midir (y)?”

“Anlam: Sürekli fücür/ahlâksızlık temennisinde bulunmaktan utan da alınyazını/kaderini yazanı kötüleme, kusuru kadere yükleme. Ey zina eden! Senin gönlün zinaya bağlı iken yani sürekli onu temenni ederken suçlamak yaraşır mı?”

Burada kimin töhmet edildiği/suçlandığı söylenmemektedir. Hâlbuki cinasların yeri değiştirilirse anlam açısından daha tutarlı bir yapı oluşmuş olacaktır. Şöyle:

Peyveste temennâ-yı fucûrunla utan
Verme dile ser-nüviştene **yâ zânî**

Şâyeste midir töhmet ile yâd etmek
Dil-beste iken zinâyâ sen **yazanı**

Bu okunuşta cümlelerin söz dizimi şu şekli olacaktır:

Yâ zânî! (cdu) Peyveste (z) temennâ-yı fucûrunla (z) utan (y) (da) ser-nüviştini (n) dile verme (y). Sen zinâyâ dil-beste iken (z) yazanı töhmet ile yâd etmek (ö) şâyeste midir (y)?

Anlam: Ey zina eden adam! Sürekli fücür/ahlâksızlık temennisinde bulunmaktan utan da alınyazını/kaderini suçlama, kusuru kadere yükleme. Senin gönlün zinaya bağlı iken yani sürekli onu temenni ederken kaderi yazanı (Allah'ı) suçlamak yakışır mı?

Bu okuyuşta kimin suçlandığı açıkça söylenmekte, söz diziminde bir eksiklik , dolayısıyla metinde bir kapalılık bulunmamaktadır.

5. Örnek:

Niyâzî-i Mısırî'nin bir gazelinin tamamında geçen "Hû diyen" redifi dolayısıyla gazelin söz dizimi ve anlamı hakkında bazı görüşler ifade ederek bu kısmı bitirmek istiyoruz. Gazelde geçen bazı beyitler :

Tende cânım cânda cânânımdur Allâh hû diyen
Dilde sırrum serde Sübhânımdır Allâh hû diyen,
Dest-i kudretle yazılmış yüzüne âyât-ı Hak
Gönlümün tahtında sultânımdur Allâh hû diyen
Yire göğe sığmayan bir mü'minün kalbindedür
Katremün içinde ummânımdur Allâh hû diyen

Bu beyitlerin öğelerinin iki şekilde gösterilmesi dil açısından mümkündür. Birinci şekil şöyledir:

Allah hû diyen (ö) tende canım, cânda cânânımdır (y). Veya; Allah hû diyen (ö) katremün içinde ummânımdır (y). Diğer mısralar da bu şekilde düşünülebilir. Diğer bir ihtimal ise bu mısralarda bir cümle değil de iki cümle olduğunun düşünülmesidir. Bu durumda iki cümleyi birbirine bağlayan bağlama edatı şiirde sık sık başvurulan kısaltma gereği düşürülmüş, okuyucunun anlayışına bırakılmış olmaktadır. Bu durumda cümlelerin öğeleri şu şekilde düşünülecektir:

Allah (ö) tende canım, cânda cânânımdır (y), (o hâlde) hû (n) diyen/diyeyim (y). Veya; Allah (ö) katremün içinde ummânımdır (y), (o hâlde) hû (n) diyen/diyeyim (y).

Bu şiirin ilk şekilde öğelerinin gösterilmesi dolayısıyla oluşan anlam problemleri, şöyle bir yorumla ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır: "Niyâzî-i Mısırî, bu ilahisinde zikr edenin de Allah Teâlâ olduğunu ve ehl-i zikri överken de hakikatte Allah Teâlâ'yı övüşünü dile getiriyor." (Altıntaş 2011: 1012).

Tasavvufi bakış açısıyla yukardaki açıklamanın doğru olduğu ileri sürülebilirse de burada anlam açısından ikinci ihtimalin de göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu ihtimale göre şiirin dil içi çevirisi şu şekilde olacaktır:

Tende canım, canda cananım Allah'tır, (o hâlde) Hû diyeyim. Gönlümde sırrım, serde/başımda yani dilimde söylediğim/tesbih ettiğim Sübhanım Allah'tır, (o hâlde) Hû diyeyim. Veya "serde" kelimesi "sırda" olarak okunabilme ihtimaline göre tasavvufta letâif-i aşere (on latife) arasında zikredilen sırda Sübhanım Allah'tır.

Yüzüne kudret eliyle Hakk'ın ayetleri yazılmıştır. Gönlümün tahtında hükmeden sultanım Allah'tır, (o hâlde) Hû diyeyim.

Yerlere ve göklere sığmayan Allah bir müminin kalbine/gönlüne sığar. Katrenin yani bir katre mesabesinde olan gönlümün içindeki ummanım Allah'tır, (o hâlde) Hû diyeyim.

Niyazî-i Mısri Divanı'nın yazma nüshalarının tamamında bu gazelin nûn harfinin bulunduğu gazeller içerisinde yer aldığı dikkate alındığında böyle bir anlamın doğru olarak kabul edilebilmesi için "diyen" şeklinde bir ifadenin "diyeyim" anlamı taşıyıp taşıyamayacağı ortaya konulmak zorundadır. Bu noktadan hareketle şu temel bilgileri hatırlamak gerekir:

Eski Türkiye Türkçesinde istek kipi 1. teklik şahıs eki "-m" olarak bulunmaktaydı, "gel-e-m, gid-e-m, bak-a-m" gibi. Daha sonraları Eski Türkçedeki emir teklik 1. şahıs eki olan "-ayın, -eyin" eki bu ekin yerin almaya başlamış, böylece "gel-eyin, var-ayın, gör-eyin" şekilleri ortaya çıkmış, daha sonra sondaki ünsüz "m"ye dönüşerek günümüz kullanımında görüldüğü gibi "geleyim, bakayım" şekilleri ortaya çıkmıştır (Ergin 1985: 311). Eski Türkçe'deki "-ayın, -eyin" şeklindeki bu ekin etkisiyle diğer kip eklerinde de teklik 1. şahısta "n"li şekiller ortaya çıkmıştır, "görürin, bilürin" gibi (Ergin 1985: 285). Geniş zaman olumsuz 1. teklik şahıs şeklinin Osmanlı Türkçesinde "gör-me-n" şeklinde nûn'la kullanıldığı Ergin (1985: 295) tarafından söylenmektedir. Fuzûlî'nin musammat gazelinde geçen şu örnek de bu durumu göstermektedir:

Gamım pinhân dutardım **ben**, dediler yâre kıl rûşen

Disem ol bî-vefâ bilm**en** inanur mı inanmaz mı? (Akyüz 2000: 260).

Zaten gazel musammat gazel olduğu ve bünyesinde iç kâfiyeyi barındırdığı için "bilm**em**" şeklinde okunması da mümkün değildir. Ağızlarda 1. şahıs ekinin "n" ile kullanıldığı bir hayli örnek bulunmaktadır. Bütün bunları göz önüne aldığımızda böyle bir yorumun kabul edilebilirlik sınırları içerisinde olduğunu düşünmekteyiz. Bu hususta dilbilimcilerin olayı daha geniş olarak ele alması, bu tarz kullanımın metinlerde nasıl ve ne kadar bulunduğu hususunu ortaya koymaları gerekmektedir.

B. Gülistan Şerhi'nde Geçen Cümlelerde Söz Dizimi Problemleri

Yukarıdaki açıklamalardan sonra *Gülistan Şerhi*'nde geçen örneklere bakabiliriz. Aşağıda verilen örneklerde değişik başlıklar altında ele alınması gereken yanlışlar bulunduğu hâlde cümle ve paragraf bütünlüğünü bölmek için birlikte verilen yanlışlar da bulunmaktadır. Bu yanlışlar herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmadan verilecek, gerekli yerlerde bazı açıklamalarda bulunulacaktır. *Gülistan Şerhi* isimli eserde yanlış olarak yazılan/okunan cümleden sonra metnin doğru okunuşu, matbu nüshada geçtiği şekilde "D" (doğru) harfinden

sonra gösterilecektir. Yanlış yazılan yerler ve onların doğru okunuşlarının belirgin olarak görülebilmesi için koyu karakter kullanılacaktır.

1.

“Bâ bunda, zâ’iddür. “Tahsîn-i lafz için gelmişdür” diyenler mezkûr takrîrden bî-haber imişler.”

D: “Bâ bunda zâ’iddir, tahsîn-i lafz için gelmişdür” diyenler mezkûr takrîrden bî-haber imişler.

Sûdî’nin paragrafın hemen başında bâ’nın harf-i zarf olduğunu söylemesi dikkate alınmamıştır. Bir edat/ek zarf (bulunma durum eki) görevi taşırsa zâid olmaz. Dolayısıyla tırnak işareti yanlış yere konulmuştur. Zâid (fazla) olması, tahsîn-i lafz (sözü güzelleştirmek) için kullanıldığını göstermektedir.

2.

“Dahi **kat’-ı niyet** (D: **kat’î** niyet) tutmuşdur ki infisâha mecâli yok.”

Kesin ve bozulmayan bir niyetten bahsedilmektedir yoksa “niyeti kesmek” anlamındaki “kat’-ı niyet” tamlaması doğru değildir.

3.

“Bâ harf-i musâhabet, **ber, sitîz**’e müte’allikdür, mâkabline degül.”

D: Bâ harf-i musâhabet, **ber-sitîz**’e müte’allikdir, mâkabline degil.

Ber-sitîz fiiline müteallik olan “bâ” harfidir, yoksa ber-sitîz zaten bileşik bir fiildir, ber’in fiilden ayrılması düşünülemez. Mâkabli/önceki kısım ile bağlantısı ise mümkün değildir.

4.

“Sâlhâ sâl’in cem’idir. Kıyâs ile **sâliyân** da gelür. **Şezûzen** zarf-ı zamândur.”

D: Sâlhâ sâl’in cem’idir kıyâs ile **sâliyân** da gelür **şuzûzen**, zarf-ı zamândır.

Sûdî’nin açıklamalar kısmında sık sık kullandığı devrik cümle yapısı dikkate alınmayarak noktalama işaretleri yanlış konulmuş ve anlamsız bir yapı oluşturulmuştur. Bilindiği gibi Farsça’da isimlerin sonuna getirilen “-ân” ve “-hâ” olmak üzere iki çoğul eki bulunmaktadır. Bunlardan “-ân” akıllı kişiler ve canlılar için kullanılan çoğul eki, “-hâ” ise cansızlar için kullanılan çoğul ekidir. “Her kaidenin istisnaları vardır” kuralı gereğince Farsça dili de her zaman bu kurallara uymaz, bazen cansızlar “-ân” ile çoğul yapılabildiği gibi akıllı kişileri gösteren isimler veya zamirler “-hâ” ile çoğul yapılabilmektedir. Burada da “yıl” anlamındaki “sâl” kelimesinin “kıyas ile” yani kural gereği “sâlhâ” şeklinde çoğul yapıldığı gibi “şüzûzen” yani kural dışı olarak “sâliyân” şeklinde de çoğul yapılabileceği söylenmektedir. GŞ’deki cümle, bu anlamı tamamen ters çevirerek “kıyâs ile” yani kural gereği “sâliyân” olacağı şekline getirmiştir. Ayrıca hiçbir kelimenin “şüzûzen” yani kural dışı olarak zaman zarfı (zarf tümleci) olamayacağına dikkat edilmelidir. Burada “sâliyân” ve “şezûzen” şeklindeki okunuşlar da doğru değildir.

5.

“Bu iki beyit **de ne-mând**’ın ma’nâ-yı lâzımîsi **oldı**. Ya’nî fevt oldu dimekdür .”

D: Bu iki beyitte **ne-mând**’ın ma’nâ-yı lâzımîsi **öldi** ya’nî fevt oldu dimekdir.

Hâl ekinin “de” bağlacı olarak yazılması, noktanın yanlış konulması, “ölmek” fiilinin “olmak” olarak okunması ile zincirleme hatalar oluşmuştur. İki beyit hiçbir zaman ne-mând fiilinin iltizamî anlamı olamaz. Burada “kalmadı” anlamındaki “ne-mând” fiilinin iltizamen “ölmek” anlamında kullanıldığı söylenmektedir.

6.

“Pertev-i nîkân ne-gîred her ki bunyâdeş **be-dest**” (**D:** bed’est)

Burada aslı kötü (bed) olan birisinin (bünâyâdeş bed’est), iyilerle beraber bulunmaktan istifade edemeyeceği, kendi karakterinin gereğini yapacağı söylenmektedir. Dolayısıyla “ele” anlamına gelen “be-dest” yazılışı doğru değildir.

7.

“İdrâr, kesr-i hemze ile, if’âl bâbından, vazîfe ma’nâsınadır, yâ harf-i vahdet, **kerde, bûd**’un mef’ûl-i evveli ve mu’ayyen mef’ûl-i sânisî. Zîrâ kerde’de ca’l ve tasyîr ma’nâsı melhûzdur. Bûd edât-ı zamâniye”

D: İdrâr, kesr-i hemze ile, if’âl bâbından, vazîfe ma’nâsınadır, yâ harf-i vahdet, **kerde bûd**’un mef’ûl-i evveli, ve mu’ayyen mef’ûl-i sânisî. Zîrâ kerde’de ca’l ve tasyîr ma’nâsı melhûzdur. Bûd edât-ı zamâniye.

Virgülün yanlış konulmasıyla oluşan bir yanlış görülmektedir. “Kerde” bûd’un mef’ûlü olamaz. Çünkü “bûd” “edât-ı zamâniye” (idi) anlamında kullanılmış bir ek fiildir, mef’ûl alamaz. Burada “kerde bûd” fiilinin “idrâr” birinci mef’ûlü, “muayyen” kelimesi ise ikinci mef’ûlü olmaktadır. Çünkü kerde fiilinde “ca’l ve tasyîr” (yapmak, ettirmek) anlamı olunca iki mef’ûl alabilmektedir. “Kerden” “etmek, eylemek” anlamında olunca bir mef’ûl alabilmektedir.

8.

“Şöyle ki hazînelerinin mefâtîhini yüz deve çekerti ve bir rivâyetde yetmiş deve **mücâhidir ki** her bir miftâhın vezni bir dirhem idi ve bir rivâyetde nısf-ı dirhem, ve her bir miftâh ile yetmiş kapu açılırdı.”

D: Şöyle ki hazînelerinin mefâtîhini yüz deve çekerti ve bir rivâyetde yetmiş deve. **Mücâhid dir ki:** Her bir miftâhın vezni bir dirhem idi ve bir rivâyetde nısf-ı dirhem, ve her bir miftâh ile yetmiş kapu açılırdı.

Burada “deve” kelimesinden sonra nokta konulması gerekirken cümle devam etmiş, selef müfessirlerinden ve İsrâîlî rivayetleri nakletmekle meşhur olan Mücahid, devenin sıfatı olarak okunmuş ve “söyler ki” anlamındaki “dir ki” bildirme eki olarak Mücahid kelimesinin sonuna eklenmiştir.

9.

“Rıfk, râ'nın kesriyle ve fâ'nın sükûniyle, mülâyemet ya'nî yumuşaklık ve **mulâtafet**. 'Atf-ı tefsîrî kerdî'nin. Rıfk, mef'ûl ve der-muddet zarf-ı zamân.”

D: Rıfk, râ'nın kesriyle ve fâ'nın sükûniyle, mülâyemet ya'nî yumuşaklık. **Ve mulâtafet 'atf-ı tefsîrî. Kerdendî'nin rıfk mef'ûli ve der-muddet zarf-ı zamânı.**

“Mülâyemet yani yumuşaklık” ile cümle bitiyor. Ondan sonra “mulâtafet” kelimesinin “rıfk” kelimesine açıklayıcı bir atıf olduğu söyleniyor. Metinde geçen “kerdendî” fiili dikkate alınmayarak müstensihin fiili “kerdî” olarak yanlış yazdığı ve metinde böyle bir fiil bulunmadığı göz önüne alınmamıştır. “Kerdendî'nin rıfk mef'ûli ve der-muddet zarf-ı zamânı.” cümlesi “kerdî'nin” kelimesinden sonra yanlış olarak nokta konmasıyla “Rıfk mef'ûl ve der-muddet zarf-ı zamân.” şeklini almış, hâl ekleri kaldırılmak suretiyle metin anlaşılması zor bir hâle dönüşmüştür.

10.

“İlm-i tîr lâmiye ve mef'ûl-i **sarîhi** ne-y-âmûht'dur ve ez-men gayr-i sarîhi”

D: 'İlm-i tîr lâmiye ve mef'ûl-i **sarîh-i** ne-y-âmûht'dur ve ez-men gayr-i sarîh.

Bu cümlede tamlamanın kaldırılmasıyla oluşan ve anlamı bozan ters bir yapı vardır.. Ne-y-âmûht fiildir, mef'ûl olamaz. Söylenmek istenen şey “ilm-i tîr” tamlamasının “ne-y-âmûht” fiilinin mef'ul-i sarihi (belirtili nesnesi) olduğudur.

11.

“Hâlî; yâ harf-i vahdet. **Zâhir** bir hâlden murâd 'âlem-i keşf ü tecellîdir ya'nî 'âlem-i **şükrdür**.”

D: Hâlî; yâ harf-i vahdet, **zâhir**, bir hâlden murâd 'âlem-i keşf ve tecellîdir ya'nî 'âlem-i **sekirdir**.

Burada “zâhir” kelimesinden sonra virgöl konulmaması anlamı bozar. Yani burada “zahir bir hâl” şeklinde bir sıfat tamlaması bulunmamaktadır. “Zâhir” burada cümle başı edatıdır ve “öyle anlaşılıyor ki, görünen o ki” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla burada söylenmek istenen metinde geçen “hâlî” “bir hâl, bir durum” kelimesinden anlaşılan şey keşif ve tecelli âlemidir. Keşif ve tecelli âlemi keşif sahibinin kendinden geçtiği, mest olduğu “sekr” (sarhoşluk) âlemi olarak adlandırılır, bunun zıddı ise sahv âlemi diye nitelendirilir. Burada şükürden bahsetmeyi gerektiren bir durum söz konusu değildir.

12.

“Muğannî ism-i fâ'il. [İn sekette] müfred-i müzekker-i muhâtab. Takdîren merfû' haber-i mübtedâ. Lâme'l-fi'li i'lâl ile sâkit olmuştur. **İn** harf-i şart. Sekette fi'l-i şart.”

D: Muğannî ism-i fâ'il müfred müzekker muhâtab, takdîren merfû' haber-i mübtedâ, lâme'l-fi'li i'lâl ile sâkıt olmuştur. **İN sekette; İN** harf-i şart, sekette fi'l-i şart.

Köşeli parantez içerisindeki kısım araştırmacı tarafından metne eklenmiştir. Burada metne müdahalenin kötü sonuçlarıyla karşılaşmaktayız. Araştırmacı bu sonuçları bertaraf etmek için nokta sayısını arttırarak birden fazla cümleler oluşturmaya gayret etmiştir. Arapça cümle “ Ve ente muğanniyyin (**D:** muğannin) in sekette tetîbu” (GŞ 331) şeklindedir. Anlamı “Sen mugannîsin, fakat susarsan daha güzel olur”. Yani başka muganniler şarkı söyleyince güzel olduğu hâlde, sen ise çirkin sesinle mugannîlik yapmaya teşebbüs eden birisi olduğun için senin susman şarkı söylemenden daha hayırlıdır demek istenmektedir.

Muğannî kelimesinde nisbet yâ'sı olduğu düşünülerek şeddeli okunması Arapça açısından mümkün değildir. Üstelik bu kelimenin “takdîren merfû” olduğunun söylenmesi ile birlikte şeddeli nisbet yâ'sı nasıl esre olarak harekelenebilmektedir? Bu kelime aslında ye (î) ile bittiği hâlde “ye” harfi düşürülerek “muğannin” şeklini aldığı “lâme'l-fi'li i'lâl ile sâkıt olmuştur” cümlesiyle Sûdî tarafından söylenmektedir. GŞ'de eski yazı metinde de bu husus dikkate alınmayarak sondaki “y” harfinin düşürülmemesi de ayrı bir yanlışlık olmaktadır. Dijital ortamdaki Gülistan metinlerine bakılabilsen hepimizin “y” harfi düşürülerek yazıldığı görülebilecekti. Sûdî'nin ism-i fâ'il için kullandığı “müfred müzekker muhâtab” tanımlamaları araştırmacı tarafından bir fiil için kullanılabileceği düşünülerek metne “in sekette” şeklinde bir fiil eklenmiş, sonra “in sekette” şart cümlesinin haberi olamayacağı düşünülerek “takdîren merfû' haber-i mübtedâ” kısmı yeni bir cümle olarak önceki kısma bağlanmaya çalışılmıştır. Hâlbuki bu ekleme ve noktalara gerek kalmadan metni anlamaya çalışmak daha doğru olur. “Ente muğannin” cümlesi “Sen mugannîsin” anlamındadır. Burada “ente” kelimesi mübtedâ (özne), “muğannin” ise haber (yüklem) konumundadır. Haberin öznesi müfred müzekker muhatab zamiri olan “ente” (sen) olduğu için mugannî kelimesi bu sıfatlarla nitelenmiştir, çünkü yükleme (haber) eklenen ek fiil geniş zaman 2. şahıs eki (mugannî-**sin**) bu zamir menşeli ekin müfred müzekker muhatab zamirini karşıladığını göstermektedir, yoksa burada bir fiil söz konusu değildir.

Metinde geçen başka bir örnek bu konuya ışık tutabilir: “İnnî lemüstetirün... Mustetir ism-i fâ'il mütekellim vahdedir ifti'âl bâbından” (GŞ 343). Buradaki cümle “Şüphesiz ki ben gizliyim” anlamındadır. Özne “inne” edatının sonundaki ben zamiri “ye” olduğu için müstetir kelimesi mütekellim vahde (1. teklik şahıs) olarak nitelenmektedir. Yani “gizli-y-**im**” şeklinde görülen habere gelen ek fiil (-im eki) mütekellim vahde yani 1. şahıs zamirini karşılamaktadır. Dolayısıyla metindeki “**Muğannî** ism-i fâ'il müfred müzekker muhâtab, takdîren merfû' haber-i mübtedâ, lâme'l-fi'li i'lâl ile sâkıt olmuştur.” cümlesi bir kopukluk taşımayarak birbiriyle bağlantılıdır ve anlam şöyle olmaktadır: “Muğannî-sin” yüklemindeki “muğannî” kelimesi ism-i fâ'il kalıbındadır ve yüklemdeki ek fiil “-sin eki” bunun ikinci tekil şahıs zamiri olduğunu göstermektedir ve Arapça'da haberler “merfû/ötre” konumunda olduğu ve “muğannin” kelimesi i'lâl dolayısıyla ötre alamayacağı için mahallen/takdîren ötre konumunda olan haberdir/yüklemdir ve bu haberin/yüklemin lâme'l-fi'li (son harfi yani “ye”) i'lâl dolayısıyla düşürülmüştür.

13.

“Bunda **ğayr-i sahîh** metin yazana i'tirâz ğarâbetdendir (GŞ 342).”

D: **Bundan ğayrı, sahîh** metin yazana i'tirâz ğarâbetdendir.

Sağlam olmayan “ğayr-ı sahîh” metin yazana itiraz etmek nasıl garip olabilir? Burada hâl eklerinin kullanımında da yanlışlık bulunmaktadır. Sûdî burada bazı şarihlerin metni yanlış bir şekilde yazdıkları hâlde doğru metin yazanları eleştirmelerini garip/tuhaf olarak adlandırmaktadır.

14.

“Be-câyî; bâ harf-i sıla, ve yâ harf-i vahdet **veyâ** harf-i zarf.”

D: Be-câyî; bâ harf-i sıla, ve yâ harf-i vahdet. **Bâ** harf-i zarf.

Burada ciddi bir hatayla karşılaşmaktayız. Araştırcının inceleme kısmında örneklerle gösterdiği gibi “yâ” harfi hiçbir zaman “harf-i zarf” olamaz, böyle bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Burada harf-i zarf olan metinde bir sonraki kelimenin (be-tenhâyi) başındaki “bâ” harfidir. “Be-tenhâyi” “yalnızlıkta” anlamında olduğu için bu harf burada bulunma halinde (harf-i zarf) kullanılmaktadır.

15.

“Tebîh-hân vasf-ı terkîbîdir, na't-hân ve 'aşr-hân gibi, tebîh okıyıcı dimekdir, **yâ** harf-i tenkîr **ki** bunda ma'nâ-yı idrâb ifâde ider.”

D: Tebîh-hân vasf-ı terkîbîdir, na't-hân ve 'aşr-hân gibi, tebîh okıyıcı dimekdir, **yâ** harf-i tenkîr. **Ki** bunda ma'nâ-yı idrâb ifâde ider.

Burada da tenkîr kelimesinden sonra nokta konulması gerekir ki cümleden “yâ” harfinin “ıdrab” (belki) anlamında kullanıldığı anlaşılmasın.

16.

“Ey 'iyâl ayak bağına mübtelâ olan, ya'nî **ehl ü 'iyâl olan, kaydla** mukayyed olan kimse!”

D: Ey 'iyâl ayak bağına mübtelâ olan, ya'nî **ehl ü 'iyâl kaydıyle** mukayyed olan kimse!

Gereksiz bir “olan” kelimesi eklenmesiyle tamlamanın kaldırılmasının tuhaf sonuçları ile karşılaşmaktayız

17.

“Vech-i kefâf beyâniye veyâ **lâmiye. Mecâzen** û'ya izâfeti lâmiye.”

D: Vech-i kefâf beyâniye veyâ **lâmiyedir mecâzen**, û'ya izâfeti lâmiye.

Mecâzen, û zamirine izafet olamaz. Tamlamanın (vech-i kefâf) beyaniye olması veya mecâzen lâmiye olarak düşünülmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

18.

“Bâr-ı ‘iyâl lâmiyedür. Mecâzen, **bâr** yükdür, ammâ bunda siklet murâddur.”

D: Bâr-ı ‘iyâl lâmiyedür **mecâzen**. **Bâr** yükdür, ammâ bunda siklet murâddır.

“Bâr” kelimesinin mecâz anlamı yük değil, sarih anlamı yüktür. Burada tamlamanın mecâzen lâmiye olduğu söylenmektedir.

19.

“Gû me-bâş’ın ma’nâ-yı mutâbıkîsi; **olmadı di, olma** dimekdür ve ma’nâ-yı iltizâmîsi; di olmasun dimekdür.”

D: Gû me-bâş’ın ma’nâ-yı mutâbıkîsi; **olma di ve di olma** dimekdir ve ma’nâ-yı iltizâmîsi; di olmasun dimekdir.

Farsçada fiilin emir 3. şahsı “gû” (de, söyle) emir kipiyle asıl fiilin emir kipinin birleşmesiyle oluşur. Mesela “gitsin” denilmek için “gû rev” şekli kullanılır. Bunun birebir çevirisi diyebileceğimiz mana-yı mutâbıkîsi “söyle git” şeklindedir. Yani 3. şahsa doğrudan emir verilmediği, bir başka şahıs aracı kullanıldığı için aracı şahsa “filan kimseye git diye söyle” anlamını taşır. Burada fiil bûden (olmak) fiilinin emir şekli olan “bâş” fiilinin olumsuz şekli kullanılacağı için “olmasın” anlamında “gû me-bâş” yani “filan kimseye söyle ki olma” şekli kullanılmaktadır. Böylece “gû me-bâş”ın mana-yı mutâbıkîsi Sûdî’nin ifadesiyle “olma di, veya di olma” şeklindedir. Yoksa “olmadı di, olma” şeklinin eksik ve yanlış oluşu açıktır.

20.

“Ân-ki ya’nî ân kes ki **murâddur**. Hâtır-ı yârân lâmiyelerdür.”

D: Ân-ki ya’nî ân kes ki. **Murâd-ı hâtır-ı yârân** lâmiyelerdir.

“Hâtır-ı yârân” bir adet tamlama olduğu için “lâmiyeler” denemez. Burada iki tamlama olduğu için “lâmiyeler” söylenebileceği düşünülmesi ve “murâd” kelimesi de tamlamaya ilave edilmeliydi. Böyle şerh metinleri okunurken asıl metin her zaman araştırmacının gözü önünde bulunmalıdır ki hem müstensih’in yanlışlarından hem de yanlış okumalardan uzak durulabilsin.

21.

“Furû bunda aşağılık ma’nâsını ifâde **ider**. **Edât** olmak câ’iz, edât-ı te’kîd olmak da câ’iz.”

D: **Furû** bunda aşağılık ma’nâsını ifâde **ider edât** olmak câ’iz, edât-ı te’kîd olmak da câ’iz.

Burada “ider” fiilinden sonra konan nokta anlamı bozmaktadır. Söylenmek istenen şey “furû” kelimesi hem “aşağı oluş” hem de “kuvvetlendirme” anlamını ifade edebileceği, ikisinin de muhtemel oluşudur. Yoksa “edat olması da kuvvetlendirme edatı olması da mümkündür” yapısının yanlış olduğu açıktır. Çünkü kuvvetlendirme edatı da bir edattır.

22.

“Bende-i pîr beyâniye ve **künend** mef’ûl-i evveli ve âzâd mef’ûl-i sâni. ”

D: Bende-i pîr beyâniye ve **konend**’in mef’ûl-i evveli ve **âzâd** mef’ûl-i sâni.

Künend fiildir, mef’ûl olmaz. “Bende-i pîr” tamlamasının “konend” fiilinin birinci mef’ûlü, “âzâd” kelimesinin de ikinci mef’ûlü olduğu söylenmektedir. Eklerin konulmamasının ortaya çıkardığı bir yanlışlık vardır.

23.

“Bâr-sâlâr; bâr, bâ-i ‘Arabî ve sükûn-ı râ ile, yükdür ve sâlâr uluya dirler, murâd tüccâr arasında kârvân başı didikleri bâzergândır. Pes, **bâr’ı bâ-yı ‘Arabla, pâr’ı bâ-yı ‘Acemle** i’tibâr idüp bildir ma’nâsına ahz idenler ve ma’nâsını geçen yıl bir sâlâr diyenler terâkîb-i Fârisîde gârib mutasarrıflardur.”

D: Bâr-sâlâr; bâr, bâ-i ‘Arabî ve sükûn-ı râ ile, yükdür ve sâlâr uluya dirler, murâd tüccâr arasında kârvân başı didikleri bâzergândır. Pes, **bâr’ı, bâ-i ‘Arabîyle, pâr, bâ-i ‘Acemîyle,** i’tibâr idüp bildir ma’nâsına ahz idenler ve ma’nâsını geçen yıl bir sâlâr diyenler terâkîb-i Fârisîde gârib mutasarrıflardır.

Burada hata “bâr’ı bâ-yı ‘Arabla, pâr’ı bâ-yı ‘Acemle i’tibâr idüp bildir ma’nâsına ahz idenler” kısmında bulunmaktadır. Bâr zaten “b” ile , pâr da “p” harfi ile yazılır. Eklerin yanlış konulması bu tuhaf ve anlamsız yapıyı ortaya çıkarmıştır. Doğrusu “**bâr’ı, bâ-i ‘Arabîyle, pâr, bâ-i ‘Acemîyle,** i’tibâr idüp bildir ma’nâsına ahz idenler” şeklindedir ve şu denilmek istenmektedir. “B” harfiyle olması gereken “bâr” kelimesini “p” harfiyle “pâr” olarak okuyup manasını geçen yıl (bildir) olarak alanlar...” Şunu belirtelim ki bâ-i Arabî “b”, bâ-i Acemî ise “p” harfinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

24.

“Mi’ber; Sâmî lügatde; mi’ber **keştî güzergâhı** dimiş, ya’nî geçit gemisi ki halkı sudan geçürür, Üsküdâr kayıkları gibi.”

D: Mi’ber; Sâmî lügatde; mi’ber **keştî-i güzergâh** dimiş, ya’nî geçit gemisi ki halkı sudan geçürür, Üsküdâr kayıkları gibi.

“keştî-i güzergâh” (geçit gemisi) anlamındaki tamlama “keştî güzergâhı” (geminin geçtiği yer) şeklinde okunmuş, üstelik daha sonra söylenen “geçit gemisi” ifadesi göz ardı edilmiştir.

25.

“**Bâng** namâz ya’nî ezân.”

D: **Bâng-i namâz** ya’nî ezân.

Tamlamanın kaldırılması ile oluşan anlam bozukluğu. Ses anlamındaki “bang” kelimesi namaz anlamına gelmez.

26.

“Nâz koned’in fâ’ili. **Bendeye** râci’ zamirdir.”

D: Nâz koned’in fâ’ili **bendeye** râci’ zamîrdir.

Burada da noktanın yanlış konulmasıyla oluşun yanlış bir yapıyla karşılaşmaktayız. Koned “yapar” anlamında bir fiil olunca faili nâz olamaz, belki “nâz koned” “naz yapar, nazlanır” anlamında birleşik bir fiildir, fâili ise metinde geçen “bende” kelimesine râci olan “o” zamiridir.

27.

“Dâştem lügatde tutardum dimekdir, ammâ isti’ mâlde bir nesnenin varlığından ta’bîrdir, meselâ, **dâştem** benüm var idi, **varum**, benim var “ve **kıss**”.

D: Dâştem lügatde tutardım dimekdir, ammâ isti’ mâlde bir nesnenin varlığından ta’bîrdir, meselâ, **dâştem** benim var idi ve **dârem** benim var “ve **kıs**”.

Burada “dârem” fiilinin “benim var” anlamında kullanıldığı söylenmek istenmektedir. “Varum, benim var” şeklindeki bir yapı anlamsızdır. Ayrıca “ve kıs” (kıyas et) çift sin’le “ve kıss” şeklinde yazılamaz.

28.

“‘Ayb-ı men lâmiye ve **custend**, mukaddem mef’ûli.”

D: ‘Ayb-ı men lâmiye ve **custend’in** mukaddem mef’ûli.

Yukardaki yanlışın bir benzeri olarak fiil olan “custend” mef’ûl yapılmıştır.

29.

“Ki harf-i beyân-ı **be-kes**. **Ne-dihî** mef’ûl-i ğayr-i sarihi.”

D: Ki harf-i beyân. **Be-kes**, **ne-dihî’nin** mef’ûl-i ğayr-i sarîhi ve **dil** sarîhi.

Burada da nokta yanlış konulmuş, ayrıca tamlama olmayan iki kelime arasında tamlama yapılmıştır. Çünkü “ki” edatı bir cümlenin harf-i beyanı olabilir, bir kelimenin değil.

30.

“Yârün ruhsârı ya’nî yüzi ğisû-yı tâb-dâr büklümünde fil kemüğinden top gibidür. Âbnûsdan çevġân **büklümünde teşbîh hâsıdır.**”

D: Yârün ruhsârı ya’nî yüzi, ğisû-yı tâb-dâr büklümünde fil kemüğinden top gibidir âbnûsdan çevġân **büklümünde. Teşbîh-i hâsıdır.**

“Sevgilinin büklümlü saçı arasında görünen yüzü tıpkı siyah bir ağaç olan abanosdan yapılan çevġanın büklümündeki beyaz renkli fil kemiğinden yapılmış bir top gibidir. Bu teşbîh orjinal bir teşbîhtir.”

“Gibidir”den sonra nokta yanlış konulduğu gibi müstensihin metni tahrif ettiğine bir örnek olarak da gösterilebilir. Orjinal teşbih anlamındaki “teşbîh-i hâs” “teşbih hâsıdır” şekline dönüşerek büsbütün anlamsızlaşmıştır.

31.

“Kâdî mübtedâdur. Hâb-ı mestî mestlik uykusunda.”

Kâdî mübtedâ. **Der-hâb-ı mestî** mestlik uykusunda.

Bulunma eki görevindeki “der” edatı bildirme eki olarak algılanmış. Böyle olsaydı “hâb-ı mestî” “mestlik uykusunda” değil “mestlik uykusu” anlamında olurdu.

32.

“Ser-tîz vasf-ı terkîbîdir, yeyni ma’nâsınadır. **Ağır başlı dimekdür. Mukâbili** sebuk-pây da vasf-ı terkîbîdir, yeyni ayaklı ya’nî yiler onmaz ma’nâsına.”

D: Ser-tîz vasf-ı terkîbîdir, yeyni ma’nâsına, **ağır başlı mukâbili**. Sebuk-pây da vasf-ı terkîbîdir, yeyni ayaklı ya’nî yiler onmaz ma’nâsına.

Müstensihin metne gereksiz olarak “dimekdir” kelimesi eklemesiyle, noktanın yanlış yere konmasıyla oluşan bir hata. “Ser-tîz” hem “yeyni/hafif” hem de “ağırbaşlı” anlamında nasıl olabilir. Bilakis söylenmek istenen “ağırbaşlı”nın mukâbili yani zıt anlamlısı olduğudur.

33.

“Û-râ; burada (**D: bu râ da**) mezkûr gibidir.”

“Bu râ da” “bu râ edatı da” yukarda zikredilen görevi taşımaktadır.” denildiği hâlde bitişik olarak tek bir kelime şeklinde okunmuştur.

34.

“Ki harf-i ta’lîl, ve îñ işâret-i karîbdır mâl-ı peder’e ki lâmiyedir. Ve **tuvân, kerd’**in mef’ûl-i evveli ve **harc** sâñîsi.”

D: Ki harf-i ta’lîl ve îñ işâret-i karîbdır mâl-ı peder’e ki lâmiyedir ve **tuvân kerd’**in mef’ûl-i evveli ve **harc** sâñîsi.

Burada yanlış nokta ve virgül sebebiyle cümlelerin öğelerinin değiştiğini görmekteyiz. Kerd’in mef’ûlü tuvân değil mâl-ı peder tamlamasıdır. Zaten “tuvân kerd” yeterlilik bildiren bileşik bir fiildir ve parçalanamaz.

35.

“**Suhan bâyed, goften’in** mef’ûl-i sarîhi ve be-endîşe gayr-i sarîhi.”

D: Suhan, bâyed goften’in mef’ûl-i sarîhi ve be-endîşe gayr-i sarîhi.

Virgölün anlamı nasıl değiştirdiğine bir örnek. “Bâyed goften” fiilin gereklilik kipidir, “söylemek gerek, söylemeli” anlamındadır, bu fiilin mefûlü (nesnesi) ise “suhan” kelimesidir. Yoksa “suhan bâyed” (söz gerek) gibi anlamsız bir yapı goften (söylemek) masdarının mefûlü olamaz.

36.

“Öyle degüldür her kimse ki cevşen çiyneyici tîr ile kıl yara ya’nî **üstâd tîr-endâzla, ceng-âver erin** hamlesi zûrına ayak tuta ya’nî tahammül eyleye.”

D: Öyle degildir her kimse ki cevşen çiyneyici tîr ile kıl yara ya’nî **üstâd-ı tîr-endâz ola, ceng-âverlerin** hamlesi zûrına ayak tuta ya’nî tahammül eyleye.

“Üstad” kelimesinin tamlamadan koparılması ve “ola” fiilinin “-la” eki olarak okunması, “cengâverlerin” “cengâver erin” şekline dönüşmesi garip bir yapı oluşturmuş. Okuyucunun yukarıdaki cümleye bir anlam verebilmesi mümkün değildir. Doğru şeklinin anlamı: “Zırhı delip geçen ok atmakta mahareti olan her üstad, savaşta düşman askerlerinin hücumuna karşı direnemez. Savaşta direnmek ayrı bir tecrübe, birikim ve cesaret gerektirir. Yoksa iyi silah kullananların savaş meydanından kaçtığı çok görülmüştür.” Burada doğru okunmuş cümle yapısının da Türkçe söz dizimi açısından garip olduğunu belirtmek gerek. Sûdî’nin zaman zaman bu tarz cümle yapıları tercih etmesinin sebebi metni birebir tercüme ederek şerhlerde görünen ana kaygıyı yani Farsça öğretme düşüncesini korumak olarak düşünülmelidir. Yoksa Sûdî başka yerlerde bu tarz cümleler kurmamaktadır.

37.

“Dâm-ı zerk beyâniye ve nihâde’nin haberidür, mübtedâdur.”

D: Dâm-ı zerk beyâniye **veyâ lâmiyedir mecâzen, ve nihâde’nin mukaddem mef’ûli ve nihâde haber-i mübtedâdur.**

Burada aynı zamanda müstensih tarafından metnin kısaltılması söz konusudur. Bir şeyin hem haber hem de mübteda olmasının imkânsız oluşu müstensih ve araştırmacı tarafından dikkate alınmamıştır. Müstensihin anlamdan bütünüyle habersiz olarak yaptığı keyfî kısaltmalardan bir örnek olarak gösterilebilir.

38.

“Lâkin pindâr ism-i **masdar degüldür.**”

D: Lâkin pindâr ism-i **masdardır, masdar degildir.**

Metnin müstensih tarafından eksik yazılmasıyla oluşmuş ters bir anlam söz konusu olmaktadır.

39.

“Bu mısra’ takdîm u **te’hîr-i mahmûldür.**”

D: Bu mısra' takdîm ve **te'hîre** mahmûldür.

Çekim ekinin yazılmaması, gereksiz bir tamlama oluşturulması cümlelerin anlamını bütünüyle bozmuştur. Söylenmek istenen şey beyitte geçen ikinci mısranın anlam açısından beytin birinci mısraından önce de sonra da düşünülebilmesinin mümkün oluşudur. GŞ'deki okunuşun anlamsız oluşu açıktır.

40.

“Böyle olunca **hâk kunend** zarf-ı mekân olur.”

D: Böyle olunca **hâk, konend**'in zarf-ı mekânı olur.

“konend” fiil/yüklem olduğu için cümlelerin zarfı olması mümkün değildir. Müstensihin ilgi ekini yazmaması sonucu oluşan tutarsız bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

41.

“Zemîne âsümândan **hâsıl-ı nisâr-ı bârândur** veyâ zemînin âsümândan **mahsûl-i nisârı** bârândur.”

D: Zemîne âsümândan **hâsıl nisâr-ı bârândır** veyâ zemînin âsümândan mahsûli nisâr-ı bârândır.

“Hâsıl” ve “mahsûl” kelimelerinin tamlamaya dâhil edilmesiyle oluşan anlamsız bir yapı.

Gülîstan metninde bu tarz yanlışlara sıkça rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı müstensihin metni doğru yazmaması ile bir kısmı da araştırmacının dikkatsizliği ve anlam boyutunu göz ardı etmesiyle oluşmuştur. Müstensihin metni nasıl tahrif ettiği başka bir makalede (Kaya 2015) ele alındığı için bu kısımlara fazla temas edilmemiştir.

Sonuç

Klasik metinlerimizin doğru olarak okunabilmesi ve anlamlandırılabilmesi için gereken hayli özellik arasında söz diziminin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Cümle öğelerini dikkate almadan yapılan okuma ve anlamlandırmalar hem metni bozabilmekte hem de anlamı bazen bütünüyle ters bir hâle çevirebilmektedir. Eski metinleri doğru okuyanların metnin dil içi çevirisini yaptıkları zaman düştükleri hataların ana nedenlerinden biri cümlelerin öğelerini ve kelime gruplarını tespitinde dikkatli olmamalarıdır. *Gülîstan Şerhi*'ndeki söz dizimi üzerine yapılan tespitlerle metin neşrinde bu konunun önemi net bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu bağlamda araştırmacıların sağlam metinler ortaya koymasında “söz dizimi”ne azami derecede dikkat etmeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda makalemizin yeni çalışmalarda bu tür hatalara düşülmemesi hususunda bir nebze de olsa yol göstereceğini umuyoruz.

KAYNAKÇA

Akyüz, Kenan vd. (2000). *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.

Altuntaş, İhramcizade Hacı İsmail Hakkı (2011). *Divan-ı İlâhiyyat ve Açıklaması Tam Metin*, <https://ismailhakkialtuntas.files.wordpress.com/2011/02/tc3bcm-niyazi.pdf> [erişim tarihi: 14.12.2015].

Devellioğlu, Ferit (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Erdoğan, Kenan (1998). *Niyazî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı (Tenkitli Metin)*, Ankara: Akçağ Yay.

Ergin, Muharrem (1985). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yay.

Kaya, İbrahim (2015). "Gülistan Neşrinde Esas Alınan Nüsha Müellif Nüshası Olabilir mi?", *JASS*, Number: 35, Summer1/2015, s. 69-87.

Kaya, İbrahim (2012). "Sûdî'nin Şerh-i Gülistan'da Şem'î'ye Yönelttiği Anlamla İlgili Eleştiriler", *Turkish Studies*, Volume 7/1, Winter 2012, p. 1461-1488.

Parlatır, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yay.

Sudî (1249). *Şerh-i Gülistan*, İstanbul: Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire.

